

23-24 EKİM
RUSYA-AFRİKA ZİRVESİ IŞIĞINDA
RUSYA-AFRİKA İLİŞKİLERİ

Talha ŞAHİNKAYA

Çatışma Çözümleme ve Barış Akademisi Öğrencisi

İHTİSAS
AKADEMİ

Çin, Fransa ve Türkiye gibi devletlerin Afrika kıtasında artarak devam eden nüfuzu, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in bölgeye olan ilgisini artırmış ve kıta son yıllarda, Rus diplomasi ve ekonomi gündeminde yer almaya başlamıştır. Bunun neticesinde de Rusya kıtayıyla 19. yüzyıldan beri çeşitli nedenlerle belirli bir sistematik yapıya kavuşturulamayan münasebetlerini güçlendirmek istemiştir. Bu isteğine paralel olarak da özellikle son yıllarda Rus devlet adamları bölgeye gidip gelmiş, kıta ülkelerinin devlet adamları da mütemadiyen Rusya'ya iade-i ziyarette bulunmuşlardır. Ayrıca Rusya, bölgeyle olan irtibatını muhafaza etmek ve geliştirmek adına Rusya-Afrika zirveleri düzenlemiştir. Bunlardan sonuncusu kıtadaki en büyük siyasi ve ticari ortağı olan Mısır'ın eş başkanlığında 23-24 Ekim 2019'da Soçi'de gerçekleşmiştir.

Rusya-Afrika İlişkilerinin Tarihi

Rusya, Afrika'yla olan diplomatik ilişkilerinde Batılı ülkeler gibi yakın temaslı ilişkiler kuramamıştır. Rusya-Afrika münasebetleri Ruslar'ın değişen siyasi dengeleri, toplumsal olaylar ve kıtaya olan uzaklığı sebebiyle, belirli bir sistematığı yakalamaktan uzak kalmıştır. Rusya, Afrika ile ilk ilişkilerini Çar Aleksandr Nikolaeviç yönetimi döneminde günümüzde Etiyopya olarak bilinen Habeşistan ile kurmuştur. Ardından 1857-1877 yılları arasında günümüzde Güney Afrika Cumhuriyeti olarak bilinen devletin içinde varlığını sürdüren Transvaal Devleti ile de 19. yüzyılda diplomatik ilişkiler sağlamıştır. Çarlık Rusya, Etiyopya ve Transvaal devletlerinde çıkan savaşlarda ülkelere silah, sağlık hizmetleri, lojistik ve asker göndererek destek olmuştur.

Rusya ile Afrika ülkeleri arasında resmi diplomatik ilişkiler 1917 Bolşevik Devrimi ile hızlanmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra SSCB, bölge ile ilişkilerine ivme kazandırarak Afrika kıtasında etkinliğini artırmıştır. Moskova, Afrika'daki dekolonizasyon süreci ile bağımsızlığa kavuşan ülkeler ile sıcak ilişkiler kurmuştur. Özellikle SSCB lideri Nikita Kruşçev'in izlediği dış siyaset gereği 1950'li ve 60'lı yıllarda Afrika kıtası, Rus dış politikasının ajandasında üst sıralarda yer almıştır. Bağımsızlık sonrası Afrika siyasi tarihinde epey önemli konuma gelen SSCB, 1960 Kasım ayında BM Genel Kurulu'nda yumuşak bir güç olarak "Sömürge İdaresi Altındaki Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Deklarasyona" destek vermiştir. Bu destekle SSCB, Afrika ülkeleri ile yakınlaşmayı sağlamıştır. Afrika'nın yakın tarihinde önemli olaylarda kilit rol oynayan Moskova, Afrika ülkelerinin saygınlığını kazanmış ve bu ülkelerle ekonomik ve diplomatik

münasebetleri yoğunlaştırmıştır. Bunun en somut örneği Süveyş Krizi'nde yaşanmıştır. İsrail-İngiltere-Fransa Bloğuna karşı Mısır'a destek veren SSCB, Cemal Abdünnâsır'ın ölümüne kadar, hatta Enver Sedat'ın Camp David Anlaşması'na kadar geçen sürede kıtada Mısır ile yakın temas içinde kalmıştır. Rusya açısından Afrika'da ikinci önemli adım, Kongo'nun meşru lideri Patrice Lumumba'ya verilen güvencedir. Bir diğer önemli adım ise 1975-76 yıllarında Angola Bağımsızlık Hareketine verilen destektir. Kremlin bu dönemde Afrika'daki bazı yönetimlere ilkel olarak tavır almıştır. Bunlar arasında Güney Afrika'da Apartheid rejimi, bir diğeri ise Mobutu yönetimi altındaki Zaire (bugünkü Demokratik Kongo Cumhuriyeti)'dir.

Moskova'nın bu dönemde bazı Afrika ülkelerine bağımsızlık hareketleri nedeniyle yaptığı askerî mühimmat ve teçhizat desteği dış politikasının yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski Portekiz sömürgeleri Zimbabve, Namibya ve Güney Afrika'ya yapılan askerî yardımlar bu konuda verilebilecek örnekler arasındadır. SSCB'nin Afrika kıtasında ismini duyuran en önemli resmi yetkilisi Yoldaş Ivan olarak bilinen Vyaçeslav Shiryayev'dir. 1979-1983 yılları arasında Afrika Ulusal Konseyi ile Moskova arasındaki ilişkilerde kilit rol oynayan Shiryayev, bu yıllarda Angola'ya gönderilerek Afrika Ulusal Konseyi'nde görev yapmıştır. Vyaçeslav Shiryayev, Afrika Ulusal Konseyi'ne yaptığı katkılar nedeniyle Güney Afrika lideri Jacob Zuma tarafından devlet nişanı ile ödüllendirilmiştir.

Kremlin'nin Afrika'da etkinliğini artırmasına rağmen bu yıllarda askerî bir üs edinmemesi, Soğuk Savaş ortamının yapısına aykırı bir durum olarak gözüktü de Afrika kıtasının stratejik limanlarına SSCB gemilerinin demir attığı, SSCB'ye ait keşif uçaklarının Küba ve Afrika arasındaki bölgelerde keşif uçuşları yaptıkları bilinmektedir. Moskova ve Afrika arasındaki ilişkilerin bu dönemde ortaya çıkan ekonomik yönü ise azımsanmayacak kadar önemlidir. SSCB ile Afrika ülkeleri pek çok küçük, orta ve büyük kapsamlı projeler geliştirmiştir. Rusya ve Afrika ülkeleri arasındaki iş birliğinin en önemli boyutlarından biri eğitim alanında gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda Nikita Kruşçev tarafından 1960 yılında Moskova'da Rusya Halkların Dostluğu Üniversitesi (Российский университет дружбы народов) Moskova'da kurulmuştur.

1- Mustafa Öztürk, "Moskova Penceresinden Sovyetler Birliğinin Afrika Politikası (1945-1991)", Tarihîn Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2016.

2- Fatih Özbay, "Rusya Afrika'ya Geri mi Dönüyor? -BİLGESAM", 04 Kasım 2008.

3- Mustafa Öztürk, "Moskova Penceresinden Sovyetler Birliğinin Afrika Politikası (1945-1991)".

4- "История", t.y., <http://www.rudn.ru/about/history>.

Bu dönemde Moskova ve diğer Rus üniversiteleri çok sayıda Afrikalı öğrenciye ev sahipliği yapmış, bu öğrenciler sayesinde Sosyalist ideolojinin Afrika ülkelerinde pekiştirilmesi amaçlanmıştır.

Rusya ile Afrika ülkeleri arasındaki münasebetler Soğuk Savaş'ın bitimi ve SSCB'nin dağılması sonrası önemli ölçüde kesintiye uğramıştır. Rusya'nın SSCB dönemindeki Afrika kıtasındaki müttefiklerini kaybetmesi ilişkilerin kesintiye uğramasında önemli bir yer tutar. İkili ilişkilerdeki kesintinin bir diğer faktörü ise SSCB dönemindeki kara propaganda faaliyetlerinin başarılı olmasıdır.

Rus devlet adamı Yevgeniy Primakov, bu dönemi Rusya için Nazi yıkımı ve işgali ile özdeşleştirerek SSCB sonrasındaki Rusya'nın dış politikadaki etkisizliğini betimlemiştir. Rusya'nın Afrika'daki gerileyişinde, Rus dış politikasındaki eksen kayması örneği olarak Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in 1992 yılında Güney Afrika'nın Apartheid dönemi Cumhurbaşkanı Frederick de Klerk'i ağırlaması gösterilebilir. Kısa süre önce Apartheid rejimine açıktan tavır alan ve Afrika Ulusal Konseyi'ni destekleyen Rusya, bu buluşma ile Afrika kıtası özelinde ilkesel dış politikasında büyük yıkıma yol açmıştır. Ayrıca iki lider medya karşısında Afrika karşıtı propagandaya varan ifadeler kullanmıştır.

SSCB sonrası Rus halkı ekonomik bakımdan yaşanan zorlukların faturasını SSCB'nin gelişmekte olan ülkelere yaptığı yardımlara yani Afrika kıtasına kesmiştir. Bu durum, Rusya'daki yabancı düşmanlığını ve ırkçılığı körüklemiştir. Bunun yansımaları Rusya ile Afrika arasındaki ilişkilerde uzun süre hissedilmiştir. Güney Afrika lideri Frederick de Klerk'in Moskova ziyareti sonrası 5 yıl boyunca Rusya ile Afrika ülkeleri arasında üst düzey bir temsil gerçekleşmediği gibi Rusya kıtadaki çok sayıda büyükelçilik, kültür ve ticaret merkezini kapatarak Afrika ile ilişkilerini sınırlandırmıştır.

Rusya ile Afrika'nın arasındaki buzlar, Boris Yeltsin'in son döneminde dışişleri bakanlığı ve başbakanlık görevini üstlenen Yevgeniy Primakov ile erimiştir. Rus dış politikasına hareketlenme getirip yeni bir eksene oturtan Primakov, SSCB'nin etkinliği kadar olmasa da Ortadoğu ve Afrika ile yenilenen ilişkilerin mimarı olmuştur. Primakov, yeni devletin dış politikasını SSCB'nin sosyalizm ihracı olarak belirlemiştir. Rus devlet adamı Rusya'ya, ilk dönemlerindeki ilkesiz ve dengesizlikten kurtarmış, Rus dış politikasını 'ölçülü' ve 'reel' koordinatlara oturtarak kendinden sonra gelen yönetimlere de ilham kaynağı olmuştur.

Rusya dış politikasında yaşadığı eksen değişikliği sonrası Afrika kıtası ile ilişkilerini Yeltsin ve Primakov'un halefleri Vladimir Putin ve Dimitriy Medvedev ile özellikle Sahra Altı Afrika'ya yönelik diplomatik girişimlerle güçlendirmek istemiştir. İki lider, görev değişiklikleri de dahil 13 yılda dördü Kuzey Afrika (Mısır, Libya, Fas, Cezayir), dördü de Sahra Altı (Güney Afrika, Nijerya, Angola, Namibya) olmak üzere toplamda sekiz ülkeye ziyaret gerçekleştirmişlerdir.

Günümüzde Rusya'nın Afrika'daki Varlığı

Rusya'nın Afrika ile ilişkileri jeopolitik ve kaynak tedarikçiliği açısından büyük öneme sahiptir. Afrika ülkeleri ile potansiyel işbirliği alanları olan hammadde ve mineral kaynaklar sektöründe sunulan geniş bir yelpazenin sağlanması Rusya'nın uzun yıllarını almıştır. Zanubezhgedogia, sektörde en büyük paya sahip ve ilgi alanında geniş rol oynayan şirketlerden biridir. Şirket 1965-2013 yılları arasında kıtanın pek çok yerinde faaliyet yürütmüştür. Rus Demiryolu şirketinin raporuna göre, 2008 yılında imzalanan Libya'da Sirte ve Bingazi arasında inşa edilecek 550 kilometrelik demiryolu projesinin anlaşmasının 2013 yılında feshedilmesiyle Rusya'nın 15,6 milyar Ruble kaybı olmuştur. Ayrıca Libya'da Kaddafi rejiminin düşmesi ile anlaşmaya varılan silah satışlarının iptali ile Rusya 4 milyar dolar zarara uğramıştır.

Ağustos 2010'da Güney Afrika Cumhuriyeti Başkanı Jacob Zuma'nın resmi ziyareti sırasında dönemin Cumhurbaşkanı Dimitriy Medvedev ile Kremlin'de birçok anlaşma imzalanmıştır. Bunlar arasında zenginleştirilmiş uranyum temini anlaşması, vizesiz seyahat anlaşması ve uzay işbirliği anlaşmaları ziyaretin öne çıkan başlıkları olmuştur. Yeni dönem ilişkilerinde Rusya, Afrika ülkelerine ticareti kolaylaştıracak yardım ve destekler sağlamaktadır. Bu bağlamda Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Afrika ülkelerine 20 milyar dolarlık kredi borçlarını sileceğini söyleyerek destek vermiştir. Ancak silinen borçlar karşılığı ilgili devletlerden bazı tavizlerin koparıldığı da gözlenmektedir.

6- Abdujabarova ,Marhabo, "Uluslararası Siyasetin Odağındaki Kıta Afrika", içinde SSCB Sonrası Moskova Penceresinden Rusya-Afrika İlişkileri (Alelmas Yayıncılık, 2018): 147-148 .

7-"30 августа в Ливии началось строительство железнодорожной линии Сирт – Бенгази компанией 'Российские железные дороги'", t.y., <https://company.rzd.ru/ru/9397/page/104069?accessible=true&id=33589>.

8- "Встреча с Президентом Южно-Африканской Республики Джейкобом Зумой", t.y., <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/10931>.

9- "Путин объявил о списании \$20 млрд долгов странам Африки", t.y., <https://www.rbc.ru/rbcfreeneews/5db01b689a79472-b5f6b0f31>.

2000-2012 yıllarında Rusya-Afrika ülkeleri arasında dış ticaret hacmi 10 kat artmıştır. 2007 yılında plastik banka kartı üreten “Rozan” isimli Rus Şirketi Nijerya’nın SecureID Şirketinin %26’sını satın almıştır. Şirket 2007 yılında Nijerya’da 24 banka için 2 milyon kart üreterek Nijerya’da plastik banka kartı piyasasının %90’ına sahip olmuştur.

İktisadi yatırımların yanı sıra kültürel temelli politikalar da büyük öneme sahiptir. Russkiy Mir Kültür Merkezleri yurt dışında Rus kültürünü, geleneğini, dilini kısacası Rusya’nın yumuşak güç sembollerini tanıtmayı amaçlamıştır. Afrika kıtasında 7 adet Russkiy Mir noktası bulunmaktadır. Bazı ülkelere 2 adet bulunan Russkiy Mir noktaları: Mısır, Kongo, Kenya, Zambiya ve Güney Afrika Cumhuriyeti olarak Rus kültür ataşeliği biçiminde konumlanmıştır.

Günümüzde Alrosa, Gazprom, Lukoil, Rusal, Renova, Gammakhim, Technopromexport, VEB ve VTB gibi şirketler Afrika’da faaliyet göstermektedir. Bunlar için Rus Devleti tarafından gerekli siyasi ve diplomatik destek sağlanmaktadır. Alrosa şirketi, Angola ve Kongo’da elmas yatakları ile ilgili keşif faaliyetleri yapmaktadır. Gazprom ve Lukoil, Angola, Nijerya, Ekvator Ginesi, Gana ve Fildişi Sahilleri gibi ülkelere petrol ve gaz sektöründe faaliyet göstermektedir. Technopromexport, Angola’da hidroelektrik santral inşaatını sürdürmektedir. Bank VTB ise Angola ve Nabinya’da şube genişletme faaliyetlerini sürdürmektedir. Son olarak Rusal, Gine’de boksit yataklarının keşfi ve hammadde çıkarma işlemleri yapmaktadır.

Ayrıca Rusya güvenlik anlaşmaları çerçevesinde Afrika ülkeleri için askerî eğitim vermektedir. Rusya’daki askerî okullarda halihazırda 17 ülkeden yaklaşık 500 asker eğitim almaktadır. Son olarak, Afrika ülkeleri ile ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi için Rusya tarafından kurulan “Kordinasyon Komitesi” Sahra Altı Afrika ülkelerinde çalışmalarını sürdürmektedir. Komitenin veri bankasının Rus şirketleri için bir bilgi havzası oluşturduğu ortadadır.

10- “«Розан» приобрела 26% SecureID”, t.y., <http://mergers.ru/news/Rozan-priobrela-26-SecureID-7153>.

11- Ольга Кулькова, “Мягкая сила России в Африке: новые перспективы и вызовы”, t.y., <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/myagkaya-sila-rossii-v-afrike-novye-perspektivy-i-vyzovy/>.

12- Abdujabarova ,Marhabo, “Уluslararası Siyasetin Odağındaki Kıta Afrika”, içinde SSCB Sonrası Moskova Penceresinden Rusya-Afrika İlişkileri (Alelmas Yayıncılık, 2018): 153-154 .

13- Артур Хетагуров, “Военно-техническое сотрудничество России: государства Африки”, t.y., <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/columns/geopolitics-arm-market-voenno-tehnicheskoe-sotrudnichestvo-rossii-gosudarstva-afriki/>.

Rusya-Afrika Zirvesi (23-24 Ekim 2019)

23-24 Ekim tarihlerinde Soçi’de Rusya-Afrika Zirvesi ve Ekonomik Forumu gerçekleşmiştir. Etkinliğin sloganı, “Barış, Güvenlik ve Kalkınma İçin” olarak belirlenmiştir. Zirvenin ana başlıkları; yenilenebilir enerji kaynakları, altyapı geliştirme ve özellikle demiryolu ve konut inşaatı, mineral kaynakların modern ve ileri teknoloji çıkarımı ve işlenmesi, tarım, dijital teknolojiler, petrol ve gaz arama, tıp, bilim ve eğitimidir. Rusya-Afrika Zirvesi’nin üç yılda bir yapılması ve Rus-Afrika ortaklık mekanizması olan yeni bir diyalog mekanizmasının kurulması katılımcılar tarafından zirve sonunda açıklanan bildirge metninde yer almıştır. Zirvenin katılımcıları bu mekanizmanın Rusya-Afrika Zirvesinin en üst makamı olmasını kararlaştırmıştır.

Rusya-Afrika Ekonomik Forumu’nda Rusya ve 104 yabancı ülkeden 45 ülke devlet başkanı ile birlikte 6.000’den fazla katılımcı ve medya temsilcisi yer almıştır. Bunun yanında forumun etkinliklerine 8 Afrika bölgesel örgütü yürütme organlarının başkanları da katılmıştır. Afrika Birliği Komisyonu, Afrika İhracat-İthalat Bankası, Doğu Afrika Topluluğu, G5 Sahel, Arap Maghreb Birliği, Güney Afrika Kalkınma Topluluğu, Ekonomik Orta Afrika Devletleri Topluluğu, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu, Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı ile Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi temsilcileri de forumdaki yerini alanlar arasındadır.

Rusya-Afrika Zirvesi ve Ekonomik Forumu’nda, değeri ticari sır olan sözleşmeler hariç olmak üzere toplam 1.004 trilyon ruble değerinde 92 anlaşma, sözleşme ve mutabakat zaptı imzalanmıştır. Sektöre göre rakamlara bakıldığında, imzalanan belgelerin çoğu ihracat ve dış ticaret, uluslararası işbirliği, yüksek teknolojiler, ulaştırma ve lojistik, maden kaynaklarının çıkarılması ile petrol ve gaz araştırmaları, yatırım ve bankacılık faaliyetleri ile ilgilidir.

Sberbank, Rusya İhracat Merkezi, VEB, RF ve Gemcorp Capital LLP yatırım şirketleri, Rusya ile Afrika ülkeleri arasındaki ticareti finanse etmek için mekanizma oluşturulması konusunda anlaşmışlardır. Anlaşma, ortak dış ticaret projeleri için kredi mekanizmaları düzenleyerek Afrika ile işbirliğini geliştirmek üzere tasarlanmıştır. Yapılan anlaşma, mali Bakanlığı ile İletişim Kanalları ile Rusya Demiryolları ve Nijerya Federal Cumhuriyeti Federal Ulaştırma Bakanlığı arasında işbirliği muhtıraları imzalanmıştır.

14- “Саммит Россия – Африка”, t.y., <http://www.kremlin.ru/events/president-news/61893>.

15- “В Сочи завершился саммит Россия - Африка”, t.y., <https://tass.ru/politika/7043350>.

16- “Итоги первого Саммита и Экономического форума Россия – Африка”, t.y., <https://www.spb.kp.ru/daily/27047/4113727/>.

17- “О подписании участниками форума Россия - Африка документов на более чем 1 трлн рублей”, t.y., https://gabon.mid.ru/ru/press-centre/novosti_posolstva/o_podpisanii_uchastnikami_foruma_rossiya_afrika_dokumentov_na_boleem_1_trln_rublej/.

Sonuç

Rusya, Vladimir Putin önderliğinde Afrika pazarında yer almak için yumuşak güç unsurlarını kullanarak yoluna devam etmektedir. Çeşitli ziyaretler ile geliştirilen ve bir sistematığe oturtulan Rusya-Afrika zirveleri ile Rusya'nın Afrika kıtasındaki etkinliğini artırmak istediği görülmektedir. Rusya'nın Afrika ülkelerine karşı uyguladığı kazan-kazan politikası, dünyanın mevcut siyasi konjonktüründe önemini anlaşılan Afrika ülkelerinin de çıkarlarına uymaktadır. Rusya bölgedeki etkinliğini şirketler, vakıflar ve devlet kurumları aracılığıyla artırmaktadır. Rusya'nın Afrika ülkelerinin çıkarlarına göre konum alması bu artışta önemli bir etken olmuştur. Rusya, bir sonraki zirveyi 2022'de yapmayı planlamaktadır.

Kaynakça

H. Özdal, Rus Dış Politikasında Ukrayna- Sovyetler Birliğinin dağılmasından Kıırımın ilhakına, USAK, İstanbul, 2016, s. 117-121

Mustafa Öztürk, “Moskova Penceresinden Sovyetler Birliğinin Afrika Politikası (1945-1991)”, Tarihîn Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2016.

J.M. Roberts, Yirminci Yüzyıl Tarihi, s.470-482

Abdujabarova, Marhabo, “Uluslararası Siyasetin Odağındaki Kıta Afrika”, içinde SSCB Sonrası Moskova Penceresinden Rusya-Afrika İlişkileri (Alelmas Yayıncılık, 2018)

Fatih Özbay, “Rusya Afrika’ya Geri mi Dönüyor? -BİLGESAM”, 04 Kasım 2008.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-afrikadaki-konumunu-guclendirmek-istiyor/1626837#>
<https://www.independentturkish.com/node/50821/-dunyadan-sesler/rusya'nin-afrika'ya-donusu>
www.mid.ru
www.ruskiymir.ru/rucenter/
<https://rossaprimavera.ru/article/vzaimootnosheniya-rossii-i-afriki - istoriya-sovremennost-perspektivy>
http://wiki.laser.ru/index.php/Российско-эфиопские_отношения_1885-1898

“Встреча с Президентом Южно-Африканской Республики Джейкобом Зумой”, <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/10931>.

“Путин объявил о списании \$20 млрд долгов странам Африки”, <https://www.rbc.ru/rbcfree-news/5db01b689a79472b5f6b0f31>.

“«Розан» приобрела 26% SecureID”, <http://mergers.ru/news/Rozan-priobrela-26-SecureID-7153>.

Ольга Кулькова, “Мягкая сила России в Африке: новые перспективы и вызовы”, <https://russian-council.ru/analytics-and-comments/analytics/myagkaya-sila-rossii-v-afrike-novye-perspektivy-i-vyzovy/>.

Артур Хетагуров, “Военно-техническое сотрудничество России: государства Африки”, <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments-columns/geopolitics - arms-market/voenno-tehnicheskoe-sotrudnichestvo-rossii-gosudarstva-afriki/>. “В Сочи завершился саммит Россия - Африка”, <https://tass.ru/politika/7043350>.

“Итоги первого Саммита и Экономического форума Россия – Африка”, <https://www.spb.kp.ru/daily/27047/4113727/>.

О подписании участниками форума Россия - Африка документов на более чем 1 трлн рублей, https://gabon.mid.ru/ru/press-centre/novosti_posolstva/o_po_dpisanii_uchastnikami_foruma_rossii_a_afrika_dokumentov_na_bolee_chem_1_trln_rublej/.

“История”, <http://www.rudn.ru/about/history>.

“30 августа в Ливии началось строительство железнодорожной линии Сирт – Бенгази компанией ‘Российские железные дороги’”, <https://company.rzd.ru/ru/9397/page/104069?accessible=true&id=33589>.

İHTİSAS
AKADEMİ
